

Biodiversiteit in jouw gemeente: Technische fiche amfibieën

Ecologie

Wist je dat een pad tot 20 jaar oud kan worden?

Niet alleen padden zijn bedreigde amfibieën, ook kikkers en salamanders hebben het steeds moeilijker in ons landbouwlandschap: boomkikker, rugstreeppad, knoflookpad en kamsalamander zijn zeldzame soorten die speciale beschermingsmaatregelen behoeven. Veedrinkpoelen (1) worden vervangen door pompsystemen om het vee op de weide van water te voorzien. De resterende poelen verlanden en zo verdwijnen steeds meer geschikte voortplantingsplaatsen voor amfibieën.

Bovendien worden tijdens de trek in februari en maart jaarlijks duizenden padden en in mindere mate kikkers en salamanders overreden in Vlaanderen.

Lentetrek

De meeste amfibieën leven het grootste deel van het jaar op het land. Enkel voor hun voortplanting zijn ze afhankelijk van water. In de winter houden ze een winterslaap onder de grond. Ze ontwaken in februari of maart wanneer de temperatuur en vochtigheid voldoende hoog zijn. Op een zachte, regenachtige avond trekken ze dan massaal weg uit de landbiotoop om hun geboortepoelen terug op te zoeken. Hierbij gebeurt het op veel plaatsen dat ze wegen moeten oversteken en daar gaat het dan fout: amfibieën bewegen zich in het vroege voorjaar zo traag dat zelfs op wegen met weinig verkeer nog veel slachtoffers vallen (2). Bij padden en kikkers laten veel mannetjes zich door de vrouwtjes naar de voortplantingsplaats dragen (3). Daar worden dan de eitjes gelegd. Nadien trekken de dieren terug naar hun zomerverblijf. Deze trek is echter minder spectaculair en minder geconcentreerd dan de trektocht in het vroege voorjaar naar het water. De gewone pad is op de meeste plaatsen het talrijkst, wat vooral opvalt tijdens de trek. Overzetacties worden dan ook genoemd als "paddenoverzet" maar in feite kan het gaan over een twaalftal soorten amfibieën. (4)

Poelen aanleggen

Locatie

De beste plaats voor de aanleg van een nieuwe poel is een kleinschalig en gevarieerd landschap met veel kleine landschapselementen in de onmiddellijke omgeving. Aan de hand van de drainagetoestand van de bodem kan ingeschat worden of de poel voldoende lang water zal bevatten (liefst bijna permanent). De aanwezigheid van amfibieën in naburige poelen bepaalt mee het succes van de nieuw aangelegde poelen. Een nieuwe poel aanleggen in akkerlandschap zal vrijwel altijd weinig succes kennen.

Vergunningen en grondverzet

Voor de aanleg van een nieuwe poel is steeds een stedenbouwkundige vergunning nodig (behalve voor een tuinvijver <math><30\text{ m}^2</math> op minder dan 30 m van een woning en in niet kwetsbare gebieden zoals natuurgebied). Informatie hieromtrent kan ingewonnen worden bij het gemeentebestuur. In bepaalde gevallen is ook een openbaar onderzoek vereist. Door ervoor te zorgen dat de poel kleiner is dan

Ook rond grondverzet is er heel wat reglementering. Indien voor het graven van de poel meer dan www.ovam.be. Verdachte gronden zijn bekend bij de gemeente.

Aandachtspunten

Een poel kan best een wat onregelmatige vorm hebben. Dit geeft een grotere overgangzone tussen water en land en dat biedt extra kansen aan moerasplanten en bepaalde insecten.

Zorg er ook voor dat de poel ondiep is langs de noord- en westzijde en dieper in het zuiden en het oosten. De ondiepe, zonbeschenen oever kan in het voorjaar snel opwarmen wat gunstig is voor de ontwikkeling van de jonge larven. Zet nooit vis uit in een aangelegde poel. Vissen zijn nefast voor het voortplantingssucces van amfibieën omdat ze de larven opeten. Maak ook geen verbinding tussen een nieuwe poel en een beek of sloot. Via deze instroom kunnen vissen de poel bereiken of kan vervuild water de poel instromen.

Een nieuwe poel wordt best aangelegd op een laag gelegen plaats, maar let er in beekvalleien op dat de poel niet te dicht tegen de beek gelegen is. Door overstroming van de beek kan ook weer vis en vervuild water in de poel terecht komen.

Zorg ervoor dat de poel voldoende lang waterhoudend is. Dat de poel uitdroogt tegen het einde van het zomerseizoen kan positief zijn voor amfibieën omdat dit predatie door vissen tegen kan gaan. Vroegtijdig uitdrogen van de poel is echter nefast voor de larven van amfibieën.

Het water in poelen staat best ongeveer een meter diep in de winter. Hierdoor blijft de bodem van de poel vorstvrij.

Poelen onderhouden

Onderhoud kan een heel rekbaar begrip zijn en de grens tussen onderhoud en heraanleg kan niet altijd duidelijk gemaakt worden. Voor onderhoud van poelen zijn er geen vergunningen nodig. Wanneer een volledig verlandende poel heraangelegd wordt (5-6), spreken we niet meer van onderhoud maar van aanleg en zijn de nodige vergunningen (zie aanleg poelen) noodzakelijk (7).

Niet alleen de poel zelf dient onderhouden te worden, ook de omgeving mag niet helemaal dichtgroeien; veel struiken en bomen dicht bij een poel zorgen voor veel schaduw en bladval. Zonnige poelen zijn beter voor de meeste amfibieën (8).

Klein onderhoud

Onder klein onderhoud verstaan we het kleinschalig aanpakken van verlanding en het dichttrappen van poelen door vee. Dit soort onderhoud wordt best gefaseerd uitgevoerd waarbij jaarlijks een deel van de poel onder handen genomen wordt.

Op deze manier behoudt de poel genoeg structuur en schuilmogelijkheden voor de aanwezige dieren.

Schonen

Bij het schonen van een poel worden afgevallen bladeren en dode waterplanten verwijderd. Een volledig dichtgegroeide poel verliest zijn waarde als voortplantingsplaats voor amfibieën. De bladeren en waterplanten kunnen op de oever van de poel gedeponereerd worden zodat de eventueel aanwezige dieren opnieuw het water kunnen opzoeken. Nadien kan dit materiaal beter verwijderd worden zodat de voedingsstoffen afkomstig uit de rottende bladeren en waterplanten niet opnieuw in de poel terecht komen, want dit zou de waterkwaliteit van de poel doen afnemen.

Ook snel groeiende oeverplanten zoals lisdodde, riet en liesgras kunnen bij het schonen verwijderd worden om dichtgroeien van de poel tegen te gaan.

Ruimen

Onder ruimen van een poel wordt het volledig heruitgraven van een poel verstaan. Dit is enkel nodig na jaren van achterstallig onderhoud, wanneer de poel sterk aan het verlanden is.

De grond die bij het ruimen vrijkomt kan rondom de poel uitgespreid worden. Het slib, dat zeer rijk is aan voedingsstoffen, wordt echter best verwijderd om nieuwe voedselaanrijking in de poel te voorkomen. Indien de poel in botanisch zeer waardevol grasland is gelegen, kan al het materiaal best afgevoerd worden.

De beste periode voor het onderhouden, schonen of ruimen van een poel is midden september tot midden oktober. In die periode zijn praktisch geen amfibieën meer aanwezig in het water, behalve groene kikkers, zodat de verstoring dan minimaal is.

9

9

Overzetacties

Er zijn verschillende manieren om padden veilig over een weg te loodsen. Er bestaan zowel actieve als passieve manieren om dit te realiseren. Onder de actieve methoden verstaan we alle acties waarbij vrijwilligers actief optreden om de padden te helpen. Onder passieve methoden vinden we maatregelen die met een beperkte of zonder tussenkomst van vrijwilligers werken.

10

Actieve acties

Scherms plaatsen

De meest toegepaste methode om trekkende amfibieën te redden is het plaatsen van een scherm (10). Dit scherm blokkeert de trekroute van de dieren. Ze volgen het scherm en vallen in ingegraven emmertjes (12-13) waarna ze door vrijwilligers aan de andere kant van de weg weer vrijgelaten worden (14).

De schermen moeten geplaatst worden tijdens de eerste week van februari. Indien het op dat moment nog vriest, moet het weerbeeld opgevolgd worden en moeten de schermen geplaatst worden zodra het weer dit toelaat. Bij gunstig weer kan de trek reeds op gang komen vanaf de tweede week van februari.

Als benodigdheden voor het plaatsen van een "padden"scherm zijn houten paaltjes van ca. 60 cm nodig, ijzerdraad, emmers, krammen, plasticfolie (bijvoorbeeld DELTA-FOL SPF die door dakwerkers gebruikt wordt als onderdak) en touwtjes.

Over de hele lengte van het traject wordt met een spade een sleuf gegraven. Hierin wordt een zijde van de folie ongeveer 10 cm ingegraven. Tegelijkertijd kunnen ook de paaltjes geplaatst worden. De folie is best niet doorzichtig.

Nadien kan de andere zijde van de folie met touwtjes aan de ijzerdraad bevestigd worden. De ijzerdraad wordt met behulp van de krammen strak aan de paaltjes bevestigd zodat de folie strak komt te staan.

De emmers moeten over regelmatige afstand vlak tegen het scherm ingegraven worden. Zorg ervoor dat de bovenkant van de emmer op gelijke hoogte met het maaiveld komt te zitten en dat er geen dieren tussen de emmer en de gemaakte put kunnen vallen.

Maak in de emmer enkele kleine gaatjes als drainage. Eventueel kan er ook wat grind in gebracht worden. Plaats ook een tak in elke emmer zodat bv. muizen of kevers die per ongeluk in de emmer zouden terecht komen er toch op eigen houtje uit kunnen geraken. Direct na de trek dient het scherm afgebroken te worden om de terugtrek niet te hinderen. Op sommige locaties wordt er met schermen aan beide zijden van de weg gewerkt om ook terugtrekkende dieren op te vangen. De heentrek blijft echter het belangrijkste vermits hij veel meer uitgesproken is en meer geconcentreerd dan de terugtrek.

Raapactie

Waar amfibieën over een afstand van verschillende honderden meters de weg oversteken, is het vaak praktisch niet haalbaar om een paddenscherm te plaatsen. Hier kan een raapactie georganiseerd worden. Bij een raapactie wordt het traject afgelopen en worden de overstekende dieren van de weg geraapt. Reflecterende kledij en een degelijke zaklamp komen hierbij zeker van pas. Wanneer de afstand te groot is om te voet af te leggen, kan een fiets, bromfiets of desnoods een stapvoets rijdende wagen ingeschakeld worden. De overstekende dieren kunnen dan in het schijnsel van een sterke lamp of de koplampen opgeraapt worden en verder worden geholpen.

Het informeren van de buurtbewoners is hierbij belangrijk om geen confronterende reacties op te wekken met deze voor hen misschien bizarre activiteit. Zorg voor een goede coördinatie zodat op alle dagen permanentie is verzekerd. Ervaren overzetteren weten perfect bij welke weersomstandigheden er de meeste trek te verwachten is.

11

12

13

14

Passieve acties

Plaatsen van waarschuwingsborden

Een minimale maatregel die kan helpen om amfibieën veilig de weg over te helpen, is het plaatsen van waarschuwingsborden en het instellen van een snelheidsbeperking tot 30 km per uur (15-16). De meeste verkeersslachtoffers vallen niet onder de wielen van de auto's zelf maar worden door de luchtverplaatsing die een voorbijrijdende wagen veroorzaakt van het wegdek getild en slaan te pletter tegen het chassis van de wagen.

Door de snelheidsbeperking, die enkel 's nachts van kracht hoeft te zijn, zullen er zelfs zonder bijkomende acties reeds minder slachtoffers vallen. Voorwaarde is natuurlijk dat de snelheidsbeperking ook gerespecteerd wordt.

Afsluiten van de weg

Bepaalde trek van amfibieën vindt plaats op kleine wegen die eigenlijk niet essentieel zijn en zonder veel gevolgen voor de lokale verkeerssituatie afgesloten kunnen worden tussen 19u 's avonds en 7u 's morgens (17-18). Een plaatselijke omleiding kan voorzien worden. Bij een normaal verloop van een intensieve trek duurt dit euvel maar een of twee weken. Indien de wintergoden zorgen voor wisselvallig weer, moeten ervaren overzetters hun advies geven wanneer al dan niet de hekken geplaatst moeten worden. Een goede controle door bevoegden blijft hierbij essentieel want hekken worden vlug verplaatst. Bepaalde gemeenten treffen deze maatregel met goede resultaten. Ook het plaatsen van op- en neerklapbare paaltjes (de zgn. Amsterdammertjes) is een heel efficiënte en goedkope oplossing. Alle aangelanden en inwoners op het afgesloten traject moeten dan wel een sleuteltje van het Amsterdammertje krijgen zodat zij dit, wanneer nodig, kunnen neerklappen. In samenspraak met de buurt wordt zo'n paaltje best opgeklapt om 19.00 om het rond 07.00 de volgende ochtend weer neer te laten. De burgers en omwonenden informeren en sensibiliseren kan makkelijk via het gemeentelijk infoblad.

Tunnels

Padden kunnen ook via tunnels naar de andere kant van de weg geleid worden (19). Onder de weg wordt een rioleringsbuis aangebracht die beide kanten van de weg verbindt. Via schermen, die in de juiste periode geplaatst moeten worden, worden de padden naar de tunnels geleid.

Vooraf op heel drukke wegen waar overzetacties gevaarlijk kunnen zijn wordt deze methode toegepast.

Let er op dat voor het trekseizoen de tunnel vrij is. Afgevallen bladeren kunnen de tunnel versperren. Ook moet er over gewaakt worden dat er zich geen strooizouten in de tunnel kunnen ophopen en indien nodig moeten ze weggespoeld worden. De aanleg van tunnels en geleidingswanden is echter niet altijd even efficiënt en doorgaans vrij duur en wordt daarom slechts in een beperkt aantal gevallen als een goede maatregel aanbevolen.

15

16

17

18

19

Meer info: www.natuurpunt.be/biodiversiteit
met verwijzing naar diverse websites

V.U. Willy Ibens - Coxiestraat 11 - 2800 Mechelen
foto's: Robert Jooris, Rudy Willockx, Dominique Verbelen, Hugo Willockx, Hyla, Rollin Verlinde, NP archief, ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Bart Paesen

Met steun van de
Vlaamse overheid